

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΚΑΡΝΑΒΑΛΙΑ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Σκηνές από λαϊκά δρώμενα Μακεδονίας και Θράκης

Τι γυρεύουν ανάμεσά μας τα αλλόκοτα, θορυβώδη, φιλοπαίγμονα σμάρια των ημερών; Οι συστοιχίες των μεταμφιεσμένων και οι φαιδρές και συνάμα οδυνηρές τελετουργίες τους; Από πού κρατάει η «υψικόρυφη κεφαλοστολή» τους; Ποιους αέναους ρόλους ερμηνεύουν λαϊκοί ιερούργοι, μυσταγωγοί της όλης φύσης; Ποιας πράξεως μίμηση σπουδαίας και τελείας επιτελούν; Τι φανερώνουν τα δύσμορφα ή φαιδρά προσώπια τους; Τι εκφράζουν οι ανοίκειες μουτσούνες; Ποια ανάσχεση δεινών αναμένουν; Τι κινδύνων περιστολής πρόξενοι γίνονται; Τι προφωνούν τα ακα-

Γονιμικές και ευετηριακές -δηλαδή καλοχρονιάτικες- λαϊκές τελετές και γιορτές, που διασώθηκαν μέσα στο πέρασμα των αιώνων και διατηρούνται από αρχαιότατων χρόνων αποκλειστικά στη Βόρεια Ελλάδα, από τους κατοίκους της περιοχής αλλά και από τους εκτοπισθέντες προσφυγικούς πληθυσμούς. Κάθε χρονιά αναδύονται, μέσα από τις ρωγμές του

τάληπτα λόγια τους; Κραυγές, φωνές εσώτερες που ολοχρονίς ψυχάζουν; Τα ασταμάτητα, πλήρη και μεστά, καμπανοκροταλίσματα των τραγόμορφων κουδουνοφόρων; Ποια τείχη αναμένουν να καταρρεύσουν από τις ασταμάτητες

μελωδικές συνηχήσεις των χάλκινων; Ποιων χορών χαρά καιρόνται οι συμποσιαστές και ομόθυμοι χορευτές των κυκλικών χορών; Τι παρωδίες, εθιμικές και άγραφες, αποδίδουν οι έκτακτοι κορυφαιοί του δρώμενου; Ποιας πηγαίας και χοϊκής, γή-

χρόνου, τις περιόδους του Δωδεκάμερου και της Αποκριάς, με κύριο χαρακτηριστικό τους τις ποικίλες μεταμφιέσεις και τα λαϊκά δρώμενα, που μας μεταφέρουν σε αλλοτινούς, μυθικούς και παραμυθτικούς καιρούς και κόσμους. Επιβιώνοντας παράλληλα πάντα με τις εκάστοτε χριστιανικές λατρευτικές περιόδους...

νης συγκίνησης τυγχάνουν μεταλαμπαδευτές; Από πού έλκει ο εσμός των παράδοξα μεταμφιεσμένων την αποδοχή, το προβάδισμα και την πρωτοκαθεδρία των ημερών; Πώς επιβάλλουν το τραγικό και ευδιάθετο ήθος τους; Πώς ο κα-

θημερινός κόσμος της ζήσης ντύνεται το βουπτό των αιώνων; Πώς ανατρέπονται αίφνης οι σύγχρονοι και επικαιρικοί κώδικες; Πώς τα στίγματα του καιρού και του χρόνου επικάθηνται, αναμνήσεις, μνημόνια στις ποικιλόμορφες στολές και τα ράκη που τους ενδύουν; Από ποια τεκτονικά ρήγματα του χωρόχρονου δραπετεύουν και φανερώνονται ανάμεσά μας αποκαλυπτικοί και κρυπτικοί μέντορες; Πώς επικράτησαν, εδώ στην κόγχη του ένδον ελληνισμού, τα αρχαιοπρεπή τούτα δρώμενα; Πώς μεταλλάσσονται οι θεράποντες του Διονύσου στου Αϊ-Θόδωρου τα παλικάρια και συμπολεμιστές;

Παραδοσιακά καρναβάλια στη Βόρεια Ελλάδα

Ενα πανάρχαιο έθιμο από τη Μακεδονία

Οι Μπούλες της Νάουσας

ΓΡΑΦΕΙ Ο ΧΡΗΣΤΟΣ ΖΑΛΙΟΣ*

Οι Μπούλες είναι ένα αποκριάτικο έθιμο στη Νάουσα της Μακεδονίας που διατηρείται ζωντανό μέχρι τις μέρες μας. Οι ρίζες του ανιχνεύονται δύσκολα, όλα όμως τα στοιχεία που το συνθέτουν μας οδηγούν σε χρόνους πολύ παλαιούς

T

ο έθιμο έχει τις ρίζες του στην αρχαιότητα και πιθανότατα έχει σχέση με τελετές φυλετικής μύησης, όπως η τελετή ενηλικίωσης, κατά την οποία ο νέος, ντυμένος με γυναικεία ρούχα και οδηγούμενος από ανύπανδρους άντρες της φυλής, θα μπηθεί με τη σειρά του στα μυστικά της, θα αποβάλει τη γυναικεία ενδυμασία και θα μεταμορφωθεί σε άνδρα.

Το έθιμο στην πορεία του μέσα από τους αιώνες μεταλλάσσεται και παράλληλα ενσωματώνει στα επιμέρους στοιχεία του την τοπική παράδοση, τους μύθους, τους θρύλους, τα τραγούδια και τους ηρωικούς αγώνες της Νάουσας. Τα κυριότερα στοιχεία του εθίμου που μας μεταφέρονται από μια πολύ αυστηρή προφορική παράδοση είναι:

- Η συγκρότηση του μπουλουκιού, που προϋποθέτει την αυστηρή αποδοχή και τήρηση ορισμένων κανόνων τέλεσης του εθίμου για συμμετοχή σε αυτό.
- Το φύλο των τελεστών είναι μόνο νέοι άνδρες (ανδροκρατούμενο).
- Τη γυναικεία μορφή (νύφη-μπούλα) την υποδύεται πάντα άνδρας.
- Η ένδυση, η μεταμφίεση και η συμπεριφορά των τελεστών διέπονται από πατροπαράδοτους κανόνες.
- Τα μουσικά όργανα, οι χοροί, το δρομολόγιο είναι προκαθορισμένα από το τελετουργικό, που ακολουθείται αναλλοίωτο στο πέρασμα των χρόνων.

Η ονομασία του εθίμου

Η κυρίαρχη ονομασία που χαρακτηρίζει το μπουλούκι των νέων ανδρών που συμμετέχουν στο έθιμο είναι Μπούλες, ενώ αυτή που χαρακτηρίζει το άτομο που συμμετέχει στο μπουλούκι κατ' άλλους είναι Μπούλα και κατ' άλλους Γενίτσαρος.

Η τέλεση του εθίμου

Η συγκρότηση του μπουλου-

Στο ανδροκρατούμενο μπουλούκι ακόμη και τη νύφη-μπούλα υποδύεται πάντα άντρας.

κιού που θα βγει στο έθιμο αρχίζει βέβαια πολύ πριν από την Αποκρία. Τα άτομα που θα αποτελέσουν το μπουλούκι ορίζουν τον αρχηγό τους, εξασφαλίζουν τα όργανα, ψάχνουν για τις φορεσιές και τα ασημικά. Το Σάββατο βράδυ, παραμονή της Αποκρίας, αρχίζει το ντύσιμο των τελεστών του εθίμου, που διαρκούσε όλη τη νύχτα και ήταν πολύ κουραστικό. Τα ασημικά ράβονταν πάνω στη φορεσιά ένα-ένα από μοδίστρες ή τις γυναίκες του σπιτιού και όταν τελείωνε το ντύσιμο ερχόταν ειδικός τεχνίτης που έδενε στο κεφάλι του νέου το ταραμπουλό με την προσωπίδα. Τα όργανα που χρησιμοποιούνται από παλιά στο έθιμο είναι μόνο οι ζουρνάδες.

Κυριακή της Αποκρίας, το μάζεμα του μπουλουκιού

Τα όργανα, παίζοντας μια μελωδία ελεύθερου ρυθμικού, τύπου του Ζαλιστό, θα περάσουν από όλα τα σπίτια των νέων που συμμετέχουν και έναν-έναν θα τους μαζέψουν.

Πρώτα μαζεύουν τους νέους, μετά τους παλιούς και τελευταίο όλων τον αρχηγό. Αφού τελειώσει το μάζεμα του μπουλουκιού, όλοι μαζί ξεκινούν για το δημαρχείο, το κονάκι του μουδέρη στα χρόνια της τουρκοκρατίας, και υπολογίζουν να φθάσουν εκεί κοντά στο μεσημέρι. Περίπου στις δώδεκα συγκεντρώνονται στο δημαρχείο. Εδώ είναι μαζεμένη όλη η Νάουσα. Όλοι περιμένουν να δουν τις Μπούλες.

Η χορευτική δράση του μπουλουκιού αρχίζει μετά την επίσκεψη στο κονάκι του άρχοντα της πόλης, από τον οποίο έπρεπε να δοθεί στον αρχηγό του μπουλουκιού η άδεια για την τέλεση του εθίμου.

Σήμερα όλα τα μπουλούκια θα επισκεφθούν το δημαρχείο και, αφού πάρουν την άδεια από τον δήμαρχο, θα αρχίσουν τη χορευτική τους πορεία μέσα στους δρόμους της Νάουσας. Η μετακίνηση του μπουλουκιού γίνεται με πατινάδες, ενώ στις στάσεις που κάνει το μπουλού-

κι χορεύουν τους κυκλικούς χορούς του ρεπερτορίου τους.

Το χορευτικό ρεπερτόριο

Για τους πρωταγωνιστές του εθίμου το χορευτικό ρεπερτόριο είναι ο Συγκαθιστός, η Παπαδιά, η Παλιά Παπαδιά, ο Νταβέλης, ο Σωτήρης, ο Νιζάμικος, ο Μελικός, ο Μουσταμπέκος, το Σαρανταπέντε, η Σούδα, η Μακρινίτσα και φυσικά η Πατινάδα. Οι περισσότεροι είναι ανδρικοί χοροί. Η νύφη-Μπούλα στους ανδρικούς χορούς συμμετέχει ελάχιστα, κινείται συμβολικά μαζί με τις άλλες Μπούλες, αλλά το δικό της χορευτικό ρεπερτόριο αποτελούν οι χοροί Μακρινίτσα και Σούδα.

Η διαδρομή και οι στάσεις που κάνουν οι Μπούλες για χορό φαίνονται παρακάτω:

Δημαρχείο - Τριόδι του Λάμνια - Καμένα - Πουλάνα - Μπατάνια - Καμένα - Κιόσκι - Αϊ-Γιώργης - Αλώνια - Γαλάκεια - Καμένα
Το μπουλούκι τελειώνει το δρομολόγιο του στα Καμένα. Αργά τη νύχτα το μπουλούκι δια-

λύεται και οι χορευτές επιστρέφουν στα σπίτια τους.

Δευτέρα της Αποκρίας

Τη Δευτέρα το πρωί, χωρίς να φορούν τον πρόσωπο, μαζεύονται όλοι στο σπίτι του αρχηγού. Εδώ θα έρθουν και οι οργανοπαίκτες και τα μικρά παιδιά του μπουλουκιού. Τη μέρα αυτή το πρόγραμμα δεν είναι τελετουργικό. Εδώ θα γίνει ένα μικρό οικογενειακό γλέντι με τους συγγενείς και τους φίλους του αρχηγού. Μετά θα πάνε με πατινάδα στο δημαρχείο, θα χορέψουν λίγο και στη συνέχεια θα επισκεφτούν τα σπίτια των μελών του μπουλουκιού, που τους έχουν καλεσμένους για γλέντι με χορό, μεζέδες και κρασί. Το βράδυ όλα τα μέλη του μπουλουκιού, αφού πάλι πάρουν χέρι μεταξύ τους, θα γυρίσουν στα σπίτια τους.

Δεύτερη Κυριακή, της Τυρινής

Την επόμενη Κυριακή, της Τυρινής, επαναλαμβάνεται το έθιμο ακριβώς όπως την Κυριακή της Απόκριω.

Καθαρά Δευτέρα

Την Καθαρά Δευτέρα το πρωί οι Μπούλες με τη μουσική του ζουρνά μαζεύονται πάλι στο σπίτι του αρχηγού. Το δρομολόγιο όμως αυτή τη φορά είναι το καθιερωμένο. Το βράδυ, το τελευταίο γλέντι θα γίνει πάλι στα Καμένα.

Κυριακή της Ορθοδοξίας

Την Κυριακή της Ορθοδοξίας οι Μπούλες χωρίς προσωπίδες θα πάνε στο Σπήλιο, στη νότια πλευρά της πόλης, όπου βρίσκεται το μικρό εκκλησάκι του Αγίου Θεόδωρου. Εκεί θα γίνει μεγάλο γλέντι με τη συμμετοχή πολλών Ναουσαίων και πλήθους επισκεπτών. Ο κόσμος έχει την ευκαιρία να δοκιμάσει πολλούς μεζέδες, το φημισμένο κρασί της Νάουσας και να θαυμάσει για άλλη μια φορά τις Μπούλες και τους όμορφους ναουσαϊκούς χορούς.

* Ο Χρήστος Ζάλιος είναι πτυχιούχος ΤΕΦΑΑ Θεσσαλονίκης και καθηγητής Φυσικής Αγωγής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ως ερευνητής της παράδοσης έχει παρουσιάσει τις εργασίες του σε ποικίλα επιστημονικά συνέδρια, περιοδικά και εφημερίδες. Έχει γράψει τα βιβλία «Φιλαρμονική Εταιρεία Ναούσης» (ΦΕΝ 2005) και «Παραδοσιακοί χοροί ήθη και έθιμα της Νάουσας» (2009).